

Martina Potisk

Milan Dekleva:
Gestalt.

Maribor: Litera (Knjižna zbirka Piramida), 2017.

Pesniška zbirka Milana Dekleve nas nemudoma odpelje v skrivnostno ustanovo, v nekakšen zavod, kjer edino svetloba osvobaja. Seveda samo sončna. A kaj ko ledeno hladna ustanova ostaja neprepustno zagrnjen prostor-čas, zaradi česar vanjo ne more (razen novih stanovalcev) pritekati prav nič, tudi sončni žarki ne. Na obzorju tako ni občutka odrešitve, samo neskončna sedanost. Priča smo torej precej jančarjevski “borbi” mačke z mišjo, bolje rečeno človeka s človekom, le da tukaj najdemo tudi mišlovko, ki si jo – *homo homini lupus* – nastavlja človek sam. Pri tem osrednjo vlogo odigrajo vsemogočne rentgenske kamere, magnetne komore, superpametni računalniki in drugi robotski pripomočki, namenjeni odkrivanju in izravnavanju takšnih in drugačnih “genetskih napak”. Ni čudno, da omenjena ustanova učinkuje kot raziskovalni laboratorij in hkrati kot simulaker sodobne družbe, ki že leži na smrtni postelji, saj ji kronično primanjkuje ne samo časa, temveč tudi sočutja. In ne nazadnje upanja. Pa čeravno je upanje največkrat že na dosegu pogleda. Tudi med verze se prikrade spontano in neslišno kot ptica, ki ji ni treba ponujati roke, čisto “dovolj je, da moški dvigne klobuk, / ženska pa obrv”.

Pesmi so nasploh spretno zaključene, k čemur mnogo pripomore njihova dvokitičnost. Tako se v vsaki izmed njih najprej zvrstijo popisi preučevanih (“problematičnih”) stanj, ki jim v drugopostavljenih kiticah sledijo

še krajši, a toliko bolj ironično in kritično obarvani komentarji. Iz slednjih veje obešenjaška neposrednost, ki uravnava srčni utrip pričujočih pesmi in jim obenem omogoča, da zvenijo brez šumov, torej kot enovita "pripoved". Ta še najmočneje spominja na premišljeno skoordimirane filmske kadre, ne le zato, ker je v celoti omejena na sedanost, temveč predvsem zato, ker se kaže kot krepak sprijem lapidarnosti in dramatičnosti. Šele v eni od zadnjih pesmi recimo izvemo, da se "mehanizirana" ustanova ne nahaja nekje za devetimi gorami in devetimi vodami, torej nekje v nedosegljivi daljavi, temveč točno sredi mesta, ki je seveda lahko (in najbrž tudi je) sleherno mesto v sodobnem razvitem svetu. Če le v njem sameva "nebeški mir", znan tudi kot naličje (navidezne) brezhibnosti, kar v današnjih svetohlin-skih časih resnično ni (več) nobena redkost.

Ustanovo je mogoče pogojno primerjati z mravljiščem ali panjem. Tako neverjetno številčni so namreč njeni "pacienti", ki si nikakor ne zapomnijo, kje je vhod (izhod). Morda ravno zato, ker se v ustanovi stopnišča vijejo kot "vrtenica, ki se ne dviga in ne spušča", njena lupina pa je obenem "vbočena in izbočena". V tej absolutni izravnosti (popolnosti) še najbolje uspevata dialektični paradoks in njegov starejši brat – absolutni nesmisel. Nič čudnega, saj velja naslednje: "Bežanje iz ustanove je nesmiselno. / Zatekanje vanjo tudi." Edini način preživetja je torej bežati "med korakom in mirovanjem", bežati "igraje, ne ven ne noter". To je najbrž dano mravljam in čebelam, ki odlično shajajo brez ustanove, ljudem seveda ne. Zato ustanova do nadaljnjega ostaja brezdušni kokon, v katerem se pod poostrenim nadzorom kamer odvija groteskna igra. Tu v osrednjih vlogah nastopajo gledalci in igralci. Le da nikdar ni povsem jasno, kdo je kdo. Vemo samo, da so eni "od zgoraj" in drugi "od spodaj". Da se eni igrajo stvarnika, drugi pa nimajo priložnosti, da bi se igrali kot ljudje. Posredi je torej apokaliptična simulacija stanfordskega zaporniškega eksperimenta s precej tragikomičnim priokusom. Kajti najbrž ni naključje, da pesniški subjekt prihaja iz "reda" močnejših (a "na duši" šibkejših). To resda v omenjenih situacijah ni najbolj običajno, je pa po svoje nujno. Tako se namreč še silneje pokaže, da je Lucifer zmeraj na strani močnejših, v kolikor je seveda moč v nepravih rokah oziroma možganih. Še sreča torej, da usodi (in evoluciji) vladajo naključja, zaradi katerih imajo tudi osrednji "možje" ustanove svoje slabosti. Ne znajo recimo, kot sami ugotavljajo, mehanicistično osamiti duše ali definirati realnega, smehljanje iz notranjega nagiba pa je zanje nasploh največja skrivnost. Morda ravno zato, ker bolj ali manj "naključno" pozabljajo, da ustanova v resnici ni nič drugega kot alegorija vesoljnega nereda.

A vsaka medalja ima dve plati. Ravno tako tudi skorajda vsaka igra. Če smo le kolikor toliko moralni, da igramo po pravilih. Če namreč samo za trenutek spustimo moralo iz rok, nas v vseh pogledih porazi ustanova, ki ima od države odobreno koncesijo za (ne)delovanje in vnaprej sprejet dnevni red, ki ne dopušča presenečenj. Vse je mojstrsko zaigrano in predvsem "po pravilih". Tudi novi člani skupnosti, ki se komaj urijo "v izpopolnjevanju nepopolnosti", niso nepredvidljivi. Najrajši se igrajo z genskimi zemljevidi, medtem ko imajo njihovi nebogljani nasprotniki "v očeh razstrelivo, pod njim / ponižanje in pod njim praznino". Priča smo torej ničejanski igri merjenja moči, ki samooklicanem stvarnikom in njihovim stvarjem zapoveduje, naj se ne jezijo, saj je ves svet zgolj "predstava, ki se odvija po volji / nepriznanega avtorja". To ni več igra enega na enega, ampak vsesplošni "cirkus", v katerem se ne ve, kdo stoji na glavi in kdo pada v globino. Seveda v poštev pridejo (vsaj v kolikor znamo ločevati med živimi in mrtvimi) "vsi prisotni (upravljavci, gostje, uporabniki in izgnanci)". Ne nazadnje tudi otroci. Ti namreč še posebno radi "ubijajo čas".

Ko se neobremenjeno igramo, čas kratkomalo lebdi. Zdi se, kot da komaj opazno vegetira na istem mestu. Zato je po svoje nepričakovano, da v ustanovi, kjer je sicer vse "prostovoljno, tudi tisto, / kar je prepovedano", čas "ne teče in ne stoji". Tu "samo" traja in se neslišno steka v nič. To zna na trenutke biti neznosno nadležno; otroci iz ustanove se neredko kratkčasijo s poslušanjem zgodbic, za kar tamkajšnji odrasli preprosto nimajo (več) časa. Ti svojega časa resda ne preganjajo s prekopavanjem gredic ali reševanjem križank, temveč z nanokirurgijo, galaktičnim lečenjem, genskimi spektroskopijami in drugimi podobnimi "metodami". Vse izključno zavoljo ljubega miru in znanstvene akribije.

Bo že držalo, da "za univerzum ni zdravila". In vendar so "strokovnjaki" iz ustanove mnenja, da je prav zato nujno "slehernika obravnavati celovito". Pa četudi se na račun tega pred njihovimi očmi in instrumenti še "stvarnik spreminja v stvar". Nekateri stranski učinki so namreč neizogibni. Od tod najbrž tudi nemir v ustanovi, ki sunkoma nabreka in raste. Toda nikar ne zaključujmo prehitro, raje počakajmo na nesporen matematični dokaz, ki nam ga obljublja ustanova. A ker tukaj obljube ostajajo "prazna sedanost", se moramo na koncu zadovoljiti s "kartotekami" vseljencev, ki jih pronicljivo popisuje pesniški subjekt. Tako smo v urnem mimohodu, ki še najbolj spominja na zdravniško vizito, postavljeni pred mnoge "iz višjega cilja" razosebljene paciente in jetnike. Skoraj vsaka od pesmi nam "prijazno" postreže z (najmanj) enim nepopravljivim opazovancem, evulucijskim izmečkom. Tu najdemo ne samo neimenovane, temveč tudi

nekatero eminentno osebo (oziroma njihove "približke"), recimo T. S. Eliota in generala Francisca Franca. Več je sicer takih, ki imajo neslavne, a arhetipske gene. Skupno pa jim je predvsem eno, in sicer da so vsak po svoje nepopolni. Že zato, ker niso imuni na čas. Pa tudi zato, ker jih nenehno preplavljajo spomini. Kar je sicer povsem človeško, vendar ne znotraj ustanove. To, kar tukaj največ šteje, je namreč neobčutljivo in neminljivo telo. Torej še zdaleč ne (zdrav) razum. Ta že dolgo ni več v igri.

Pesniško zbirko naslavlja nemški samostalnik (*die*) *Gestalt*, ki označuje urejeno in nepotvorjeno celoto. Izraz je kot sinonim za način spoznavanja (učenja) z vpogledom privzela t. i. geštalt psihologija (tudi terapija), ki ljudem omogoča, da sprevidijo celostne podobe ("geštalte"), sestavljene iz zavestnega in nezavednega, umskega in intuitivnega, izrečenega in zamolčanega. Ena takih "terapij" se izvaja tudi v osrčju pričujoče zbirke, še posebej pomenljivo v očiščujoči *Ogledalni sobi*. Tu se najrazličnejši "uporabniki" trudijo ugledati pravo podobo, v kateri se odslikava popolna preteklost sveta. A zaman. Smo torej priča neuspeli terapiji ali uspeli prevari? Hja, še najmanj vprašljiva je prava podoba sama. *Gestalt* nam jo ponuja v nelomljivem in mojstrsko povitem pesniškem paketu, ozaljšanem z lucidno ironijo, miselnimi akrobacijami in znanstveno preciznim vpogledom v pravo stanje (naravo) "stvari". Ki se nam razkrije, ko ogledala in njim primerljivo "tehnokracijo" zamenjamo za lastno "notranje oko". Šele takrat namreč zaslutimo, kako zanemarljiva in neobstoječa je meja med sadističnimi, samoodtujenimi opazovalci in njihovimi opazovanci. In že se "stvari" same od sebe postavljajo nazaj na prava mesta; na steni sterilne ustanove kot po naključju zraste roža, nekje iz ozadja pa prižubori reka, ki nenadoma ni več alegorija neobvladljivega kaosa, temveč neoporečna inkarnacija matere narave.